

Csempék és panelek sorsa

MOLNÁR T. ESZTER: SZABADESÉS

„Nem kedveltem a családon belüli ügyeket. Túl jól ismertem már a szeretetnek álcázott gyűlölködést, mégsem voltam képes átlátni a hazugságok és elhallgatások szövevényén.” (25.) Mint sok más bűnügyi történet, Molnár T. Eszter *Szabadesés* című regénye is egy elhivatással kezdődik. Peter Brennert, egy jól menő ügyvédi iroda állandó alkalmazottját keresi főnöke kora hajnalban telefonon. Egy fiatal, ám annál sötétebb előéletű nő, Magdalena Becker az éjszaka meggyilkolta nála jóval idősebb, köztiszteletnek örvendő professzor férjét. Brenner minden vonakodása és számos baljós jel ellenére vállalja a gyilkos jogi képviselőt. Idézett vallomása azonban hangsúlyosabb szerepet kap a regény alakulása során, mert az eset kiváltotta szemléletváltása a saját családi szerepét és társadalmi egzisztenciáját sodorja veszélybe. Jól mintázza ezt, és a regény felépítéséről mintegy metaforikusan sok mindent elárul az egész történet folyamán mellékesen végighúzódnó, a regény világán belül több szempontból is logikátlannak tűnő lakásfelújítási projekt, melyet Peter hűvösen elegáns felesége, Laura szorgalmaz, s aminek központi eleme a hibátlanok tűnő, de elunt padlócsempézet felfeszegetése.

A könyv olvasása elején úgy tűnik, egy klasszikus krimi – és azon belül is a filmes noir – zsánerét megidéző regényt tartunk a kezünkben. Rögtön az első lapokon a következő evokációt találni Magdalena Becker első megszólalása kapcsán: „(t)örténetéből hiányoztak az érzelmek, mint a színek egy fekete-fehér filmből” (8.). A színek hiánya, a dolgok valódi látványát elfedő szürke fátyol tematikusan és stílusosan is megjelenik a szövegben. A cselekmény helyszínén, a látszólag védett és zárt Heidelbergben szinte egyfolytában esik az eső. Rögtön a történet elején Brenner majdnem autóbalesetet szenved, végül csak az autója lökhárítója sérül, mintha az idézett hazugság szövevénye feslene föl a főhős előtt, ami nem hagyja többé nyugodni. Elmondása szerint eddig ugyan nem dohányzott, ám amikor a Magdalena-ügy kapcsán kénytelen alámerülni a megszokott rend hálójába alatt elterülő bűn világába, akkor egyben a cigarettafüst homályában is elveszik. Bár a főhős énelbeszéléséből értesülhetünk a regény nagy részében a történetekről, tárgyilagos, tényközlő leírásai tökéletesen megfelelnek a keményvonalas detektívnyomozó idealista és racionális gondolkodásával kapcsolatos előítéletnek. Brenner a történetek során ugyan gyakran kerül rizikós helyzetekbe, illuminált vagy szélsőséges tudatállapotba, elbeszélése mégis végig egyenletes, szép stílusú, de változatlan, homogén marad. Egy átlagos ügyvéd visszaemlékező naplóbejegyzéseinek is nehezen tekinthető a szöveg, mert az elbeszélő olyan dolgokra is felhívja az olvasó figyelmét, mintha adott helyzetben kívülről szemlélhette volna saját magát. Bár ez nincs kimondottan hangsúlyozva a történet során, de mint egy igazi (fikciós) detektív, valamelyest kívülállóként figyeli saját világa történéseit.

Peter Brenner kívülálló nyomozó monokróm világlátása rendkívül felszínes is egyben. Az ügyvédi irodán kívüli kapcsolati hálóját elsősorban nők jelentik. Feleségéről igazából nem tud sokat, azon túl, hogy szép és hozzá képest felsőbb osz-

tályból való, így valószínűleg sosem tud neki teljesen megfelelni. Telt idomú titkár-nője, Mia a férfi ügyvédi iroda kelléktárához tartozóan természetesen a főhős szeretője is – bár a „szerető” szóval csak a finomkodó látszat kedvéért lehet jellemezni a történet elején ábrázolt kapcsolatot, hiszen egy titkár nő sosem terheli a főhőst érzelmi, lelki vagy akár csak intellektuális megnyilvánulásaival. Ha valaki felismeri a műfaj sematikus mintázatait, az elején talán bosszantó is lehet az örökölt, sztereotípiákból és panelekből összetevődő ügyvédi-nyomozós világkép. Szerencsére éppen ez a cél. Újdonsült védence, Magdalena Becker Brenner és egyben a könyvolvasó számára felkínált nagy rejtély, hiszen már a fülszöveg is azt a kérdést teszi fel, kicsoda ő, és erre különböző válaszokat kapunk. Kezdetben Brenner egyetérteni látszik a közvélemény és némileg a műfaj által közvetített minden előítélettel. Miával való első beszélgetése Magdalenáról így hangzik: „– A képeken nem tűnt annyira kurvásnak, de azt is írták, hogy nem egy észlény, és hogy csak a férjére való tekintettel tudta elvégezni az orvosit. – A legtöbb nő nem egy észlény, de ez aligha hírértékű. A Bild olvasóinak végképp tudni kéne.” (14.) Majd ezután a hírekből a következőt olvassa ki: „A nő jellemzésében a testrészek domináltak, a férfiban a tudományos fokozatok.” (15.) Ám ezen a vonalon haladva Brenner hamar önellentmondásokba ütközik, hiszen a megbeszélések során a vádlott vesztélyesen intelligensnek bizonyul. Mint a sötét múltú, rejtélyes szépasszony, akibe a főhős belehabarodik, ő a történet femme fatale-ja. Bizonyos értelemben a regény végkifejlete szerint az is marad. Schwer egyébként elfogult, axiomatikus kijelentése szerint Brennernek vigyáznia kellene vele, mert „az a nő egy manipulátor”, és ezzel nehezen lehetne vitatkozni, hiszen minden rábeszélés nélkül teljes befolyása alá vonja a főhőst. Ugyanakkor az olvasó által megismert oldala teljesen levetkőzi a veszélyes szörnyeteg képzetét: egyetlen magyar származású szereplőként szimpátiát ébreszt, közösségvállalásra szólít fel. Olyan értelemben olvasható a „végzet asszonyának”, hogy az elbeszélő élete végül is miatta fordul fel fenekestül, miközben az elvesztett régi egzisztenciája helyébe Brenner számára nem kínál vigasztadást vagy megoldást. A műfaji konvenciókkal szemben azonban, neve bibliai vonatkozása mellett is, az eredendő bűn magával hurcolása helyett inkább az élet kaotikusabb, „valódibb” megélése felé vezeti az ügyvédet.

Molnár T. Eszter eddigi munkássága arra utal, hogy a különböző műfajok között magabiztosan kormányzó íróként jól tudhatja, a semmiből nem lehet újat teremteni. Tehát a körülöttünk heverő közhelyeket kell valamiképpen szóra bírni, a halott metaforákat felrázni. Egy noir regény porosodó kellékei között mozogva az elbeszélőt nővére, Laura s a fent tárgyalt karakterek segítik e tematikus panelek feltörésében. Újító szándéka és igényessége további vizsgálódásra érdemesít fel.

A regénynek három rétegét lehet jól elkülöníteni. Az első kettő, a már érintett nyomozói szál és Peter Brenner magánéleti válságának alakulása a regény első felében még szorosan összefügg, az elbeszélő szemléletmódja, világlátása szerint alakul át. Idővel azonban megszűnik ez az összhang, és a krimivonal kevésbé hangsúlyossá válik. Kezdetben az ügyvéddel folytatott párbeszédei nyomán tudomást szerezhetünk Magdalena hányattatott sorsáról, három nyelv és náció peremvidékén tengetett, erdélyi gyerekkoráról. Ez a nehezen leírható és talán épp ezért népszerűségnek örvendő egzisztencia, vagy éppen a kulturális idegenség azonban

nem tematizálódik többé a regényben: szerepe kimerül az egzotikussá, illetve az olvasó számára szimpatikussá tételben. Ezek a beszélgetések, talán nem árulok el vele sokat, a gyilkossági ügy felderítéséhez sem nyújtanak közvetlen segítséget. Az igazi detektívmunka, az olvasó számára elhintett nyomok és félrevezetések csak a regény harmadik harmadában, ott is egészen mellékesen jelennek meg. Így a zárt bűnügyi regénnyel szemben felállított posztmodern kétely nem egészen úgy tűnik föl, hogy a nyomozás önkeresésbe fordul, hanem úgy, hogy az előző egyszerűen zárójelbe kerül, az utóbbi pedig nyomatékosabb lesz. A szálakat mozgató, már a regény elejétől kezdve jelen levő sejtett és végül megtalált bünszövetkezetek a ki-fejletben is a háttérben maradnak, nem tudunk meg róluk többet, mint bármely összeesküvés-elméletről. A zsáner kedvelői számára ez az aspektus csalódást okozhat. „Szótlanul hallgattuk a híreket. Halálos áldozatok Szíriában, iszlamista támadás Párizs külvárosában, lövöldözés Berlinben. Mikor a sporthírek szignálja közben ki-kapcsolta a tévét, hirtelen mély csend lett a szobában. Heidelberg, kétoldalról hegyekkel közrefogva védve volt, mint gyöngy a kagylóhéjban, és védve voltunk vele mi is a kulturált problémáinkkal együtt.” (138.) A „világ zaja” ebbe a zárt dobozba leginkább csak a tévén keresztül szűrődik be. Ahogy Brenner szakít a dolgok felszínes szemléletével, úgy az elbeszélés egyúttal lemond a nagy egész összefoglaló leírásáról. Az ügyvédet többé nem zavarja szakmai kudarca, hogy egy általa képviselt bűnöző perét elveszíti, hiszen jól tudja, ő nem az igazság képviseletében állt ki.

A léptékváltásnak vannak egészen szép mozzanatai is. A noir-történetek általában igen borús, kilátástalan világ- és énképet közvetítenek, amikor a társadalmi rendszer a törvény révén kiiktatja vagy félreállítja a magától kutakodó főhóst. Itt a mikrotörténeti szemléletmód lehetőséget ad egy sokkal személyesebb és átélhetőbb énkeresés olvasási tapasztalatára. „A hétvégék a magabiztosaknak valók, azoknak, akinek vannak terveik, akik be tudják osztani az üres órákat. Rajtam lötyögött a vasárnap, mint egy bő kabát.” (126.)

A harmadik réteget a már a regény elejétől megtalálható, a vége felé pedig sűrűbbé váló álomleírások jelentik. Az álomkeretes betétek nehezen elkülöníthetők a múlt emlékképeitől, illetve a dőlt szedés révén talán Magdalena egyik levele is idesorolható. Ezek az álmok lefordíthatóságuk okán a regény egy lehetséges allegorikus olvasatát erősítik fel. A központi álom megfejtését a messzi vándorlásból hazaérkező Sylvia, Brenner testvére adja meg: a gyermek Peter nem akart bemászni a tóba, mert koszos volt, helyette felmászott egy fűzfára, amelynek az ága leszakadt, és végül mégis beesett a vízbe. Testvére segítette őt kimenteni. Sylvia szerint Peter bármennyire is finnyás, eljött az ideje, hogy leszálljon a halandók közé, az iszapos tóba. „Lehet, hogy kicsit gusztustalan lesz, de aztán élvezni fogod, ígérem.” (125.)

Brenner később a Magdalena-ügy megoldásakor kikéri Sylvia véleményét, és úgy jár el, ahogy az nővérének szimpatikus lenne. A sokáig távol levő, majd az idealisztikus szemléletmóddal éppen szakító Brenner életében felbukkanó nővér mintha csak a főhős gyermeki vagy ösztönénjét képviselné, érvényesítené. Sylvia a történet végén ismét vándorútra kel (mint ahogy a mesében Laci is megára hagyja a kisoroszlán), de egy valószínűbb élet bátorságát és felelősségét hátrahagyja Brenner számára.

Hasonló pszichoanalitikus értelmezésekre adnak módot Brenner férfiakkal való kapcsolata is, amelyek hétköznapijaiban az ügyvédi iroda meglepően kevés állan-

dó munkatársaira szűkülnek. Az iroda alapítójára és főnökére, a mindig jól értesült, racionális, de rendkívül felszínes Schwerre (szuperego), valamint Peter fiatalabb és kevésbé tehetséges nőcsábász kollégájára, Jochenre (id), aki annyira komolytalan, hogy vezetékneve még csak ki sem derül. Kérdéses, hogy előnyös-e a regény szempontjából, ha a mellékszereplő karakterei ennyire eltolódnak a sematikus, illetve allegorikus értelmezés felé, s apró elmozdulásaikkal legalábbis csak ritkán készítenek hezitálásra az olvasót.

Laura a lakás földszinti részét úgy alakítja át, hogy a nappalit és konyhát egysegesen hideg, akvamarinkék padlócsempézettel fedje le. Mint később kiderül, férje személyiségéhez illően szerette volna átszabni a közösségi teret. Bár Brenner határozottan visszautasítja, hogy ez az átalakítás tetszene neki, nyelvi megnyilatkozásaiból tükröződő énképét a regény folyamán változatlanul jellemzi ez a monokróm színvilág. Noha a regény szövegét egyenletes és színvonalas nyelvi igényesség jellemzi, ez egyben egysíkúságot is jelent. A párbeszéd és más szereplők monológjai is ugyanabban a hangnemben íródtak, mint a leíró és elbeszélő részek. Lehet persze, hogy mindezek idézetként értendők, és a főszereplő átalakított, belső szólamaként képzelhetők el, de ezek között a „belső szólamok” között nincs különbség. Brenner a még ismeretlen és már megszeretett Magdalenát, valamint elidegenedett feleségét is nagyon hasonló természeti metaforákkal jellemzi. Magdalena története, „amit aznap elmondott, befejezett volt, mint egy népmese, és lekerekített, mint egy kavics, amit messziről hozott a folyó” (46.). Később hallgatása „mély volt, tiszta és hideg, mint egy tó a fenyvesek között” (201.). Laura szeme pedig „ijesztően kifejezéstelen lett, mozdulatlan és befejezett, mint egy tengersizem” (250.).

A különböző nyelvi rétegek átlátszatlansága, az egymással beszélhetőség kérdése pedig egy ponton mintha tematizálna is a regényben. Magdalena először egyetlen barátot nevez meg a gyilkosság előtti életéből, ő pedig egy bejárónó, Veronica Ponta. Nevéből és Brenner elmondása szerint „rossz németiségű” beszédből nagy valószínűséggel feltételezhető, hogy Veronica is Romániából érkezett vendégmunkás vagy bevándorló, így a köznapi némettel szemben ők szó szerint is közös nyelvet beszélhettek, ez a regény nyelvi regiszteréből azonban teljesen kimarad. Az ügyvéd és a tanú között elhangzó párbeszédben is mindössze a „mindenórás” kifejezés utal a takarítónő tanult nyelvi kompetenciájára, Magdalena szólamai pedig teljesen áttetszők, több szempontból marginalizált identitásának sokszínűsége a gyermekkorát elmesélő monológokon kívül nem kerül felszínre. A megkövesedett tematikus elemek játékba hozásával párhuzamosan a nyelvi rétegződések bonyolultabb szövevénye, karneváli játékossága, úgy hiszem, még emelte volna a regény színvonalát.

Egy detektívregény kritikusa számára a bírálat önreflexió is. Mert mi maradhat a sikeresen szétfeszített panelek után? Hogyan lehet felfejteni egy bűnügyről, egy könyvről vagy saját életünkről az igazságot? Molnár T. Eszter regényében erre válasz talán – és igen helyesen – nem rejlik, de a kérdés feltevésével további nyomozásra készíti az olvasót. (*Prae.hu – Palimpszeszt*)